

Com a bibliografia bastarà citar la bona descripció de Cavanilles (I, 192); la que donà Lz.Vargas (1774, II, 125); SStiv., 205-207; A. Piles Ibars, *Historia de Cullera*, 706, p. p., Sueca 1893; i una excel·lent monografia toponímica del terme que em comunicà inèdita l'erudit amic Giner i Perepérez, l'any 1956, durant les enq. que vaig fer amb el seu acompanyament, allí i en pobles veïns d'arran de costa.

ETIM. Mz.Pi. en explicar la forma *Gujera* del Poema del *Cid*, ja va dir (p. 564.35), que aquesta *-j-* (graf. *-i-*, pron. *ž*) resultava d'una castellanització de la *-l-* (= *ll*) romànica, donant a entendre *-LL-*; i comparant-hi *Castejon*, del v. 1329, que es referia a *Castelló*: més aviat que Castelló de la Plana, crec *Castelló del Duc* o de *Rugat* (que és al peu de la fortalesa ciadiana de Benicadell). En *Orig.* I, § 50.5, p. 288 precisa que no és un cas de *-L-* ni de *-CL-* com els de *Castelló*, o de *cerraça* (mossàr. *šarāyla* etc.), d'on cast. *š*, sinó d'una *-LL-* llatina, ultracorregida en *-j-* castellana, per desmossarabització exagerada; perquè seria un derivat de *COLL-*; és possible que aquí hi hagués algun concepte nebulós del cat. *coll*, que en el fons ve tant o més de *COLLEM* 'collada', 'turó', que de *coll* = cast. *cuello*; perquè equiparava *Cullera*, amb uns *NLL* cast. *Collera* i gall. *Co(l)leiras* que essent topònims evocarien més aviat un concepte topogràfic que anatòmic.

Escrivia, però, *COLLUM*. Sanchis Guarnier, en una nota de *Rev. Fil. Val.* I, 259, 266, que resumeix en *AlcM*, no s'hiavingué gaire —qui sap si per això?—, i suggerí relacionar-lo amb *Culla*, nom que ell (copiant el mal llibret atribuït a Asín) feia venir de l'àr. *qulla* ('cim'), però amb un sufix moss. *-air* (*-ARIUM*). En realitat veiem en l'art. precedent, que *Culla* res a veure té amb això sinó de l'antic *Cúllar* *COCHLEAR*; i tampoc els dos *NLL* astur-gallecs aħudits per Mz.Pi. no són guai acceptable, car vénen d'una aplicació figurada de l'ast. *collera* «collar de maderà que se pone a los vacunos para atarlos al pesebre etc.» (*DECH* II, 220.25), mot estrictament castellà-gallec, i sense base semàntica per a llocs com Cullera.

Ara bé, tant l'explicació de Sanchis Guarnier com la de Mz.Pi. són increïbles; i per moltes altres raons encara. Sobretot pel caràcter arbitrari d'aquesta derivació en *-ARIA* (*-era* o *-aira* tant se val): no sols pecquen per la base: ¿per què un coll de persona o de bestia?; ¿i qui pot creure en un híbrid, de sufix purament romànic, empeltat en un mot estrictament àrab, que no va passar a l'ús viu d'apeħatius cat.-cast. ni mossàrabs? Insostenible.

El que ens dóna base és la posició de *Cullera*, i la ja antiga qualitat de castell fort, situat en un promontori que defensa un port d'importància cabdal per als moros. No sols aquest valor vital per a ells, ja desprèn un poc del Poema del *Cid*, sinó que ressalta poderosament de les narracions que he extractat del Conqueridor.

De primer, estan a punt de pendre'l, en un raid audaç (quan encara no tenen ni Val. ni El Puig), posant-se en el collet dessús, i baixant, contra una mas-

sa colossal de sarraïns que s'hi ha parapetat; després quan València es rendeix, és a condició que En Jaume protegeixi la retirada dels caps i del poble sarraí, a embarcar-se en el port de *Cullera*, que és per on aniria a l'Àfrica; i per *Cullera*, esperaven rebre una expedició africana, com la que posà el *Cid* al caire de la ruïna, i la que esperaven Alazrac i els seus; i temien En Jaume i En Pere durant el perillós alçament dels moriscos recalçitrants en els anys 1280. En fi les llargues negociacions amb l'alcait de *Cullera*, més ferreny i astut, encara, que el del fortíssim castell de Bairén, que a l'últim va retre's però en excel·lents condicions de vassallatge i documentada capitulació.

I és que la posició del promontori de *Cullera* era magnífica per a la lluita, en terra, i encara més per mar: el Mare Nostrum, via oberta des de Mauritània, Egipte i el Llevant, on els mahometans foren tan forts: fins i tot, encara, en el S. XVI, era la que havia fet que la Reconquesta en l'Espanya mediterrània avancés més lentament que a la banda atlàntica i al Centre.

I ho era també pel caràcter avançat i bastant abrupte del promontori. Hi havia esgraonats desnivells al damunt, no sols el del descollat de Santa Marta (que situem en el *DECat* II, 226b17), sinó el *collet* de què parla En Jaume (238.29), que no és en el sentit de 'portell' sinó de 'turó': l'acc. cabdal del mot català en el País Val., com establím allí en 826a3ss., provinent certament del ll. *COLLEM* (no de *COLLUM*); i les dues torres (*Cròn.*, *ibid.*), també certament en un ressalt protector de la muralla del castell. I el terraplè fort i escarit, on s'enfila el coratjós Rei durant el setge de la fortalesa.

Doncs, un derivat de *COLLEM*? No ens satisfà pel que ja he dit. No: és de creure que *Cullera*, posició tan forta dels sarraïns i nom que solament apareix en temps avançats de llur arrelament en terra valenciana (¿no hi havia una *Sucro* ibero-romana per allí?) sigui un nom verament àrab, però àrab del tot, no menys que els de *Alzira*, *Silla*, *Albaida*, *Sueca*, *Catarroja*, *Museros*, *Burjassot*, *Albal* etc.

No *qulla* 'cim' sinó el seu diminutiu *qulāġla*, diminutiu, i potser alhora ponderatiu, a la manera dels dim. valencians de totes les èpoques: justament aquell que Jaume I anomena «*collet*», que és des d'on esperava pendre el castell i la vila per una audacíssima incursió en cavalcada. Des de *qulāġla* una dissimilació de tipus corrent ens duu a *Cule(i)ra*, *Cullera*.

El sentit més documentat de *qulla* en l'àrab hispànic i magrebí era el d'una espècie de gerra de coll llarg: és el que ha donat el cast. *alcolla*, cat. *alcolla/ancolla* (*DECat* I, 164, *DCEC* I, 19); bé es pot dir que el nostre millor garantidor, Dozy (*Suppl.*) no en dóna d'altre (i per això i perquè no hi ha article en el Lane, vol. incomplet), m'he expressat algun cop en termes escèptics sobre el sign. 'cim'. Però no s'ha d'exagerar: partint de la noció coll llarg vingué a designar diversos objectes punxeguts o allargassats en punta, en particular el capdamunt del cap, o d'un gep o bony («*cacumen rei, ut capitís, tuberis*», «in capulo